

חוק גנים לאומיים ושמורות טבע, תשכ"ב-1962

פרק ראשון : פרשנות

1. בחוק זה -

הגדרות

"גן לאומי" - שטח ששר הפנים הכריז עליו ברשומות שהוא גן לאומי;
 "שמורת טבע" - שטח שבו נשמרים החי, הצומח, הקרקע, המערות והמים במצבם הטבעי והם מוגנים מפני כל שינוי במראה, בהרכב הביולוגי ובמהלך התפתחותו הטבעיים.

פרק שני : גנים לאומיים

2. שר הפנים יקים מועצת גנים לאומיים (להלן - המועצה), ואלה חבריה:

מועצת הגנים
הלאומיים

- (1) שני נציגים של שר הפנים שאחד מהם יתמנה על ידיו ליושב ראש המועצה והשני למזכיר המועצה;
- (2) נציג ראש הממשלה;
- (3) נציג שר הבטחון;
- (4) שני נציגים של שר החינוך והתרבות שאחד מהם יהיה מנהל אגף העתיקות;
- (5) נציג שר הבריאות;
- (6) נציג שר הדתות;
- (7) נציג שר ההקלאות;
- (8) נציג שר האוצר;
- (9) נציג מינהל מקרקעי ישראל;
- (10) ארבעה נציגים של הרשויות המקומיות שיתמנו על ידי שר הפנים;
- (11) נציג הקרן הקיימת לישראל;
- (12) ארבעה נציגים של גופים ציבוריים שלדעת שר הפנים יש להם ענין בחוכבות טבע ובשמורות טבע.

3. המועצה רשאית להציע לשר הפנים לייעד שטח פלוני לגן לאומי (להלן - שטח מיועד) בשל יופיו הטבעי ותכונותיו המיוחדות לנופש, לכידור, ללימוד הטבע או תולדות הארץ, או בשל שמורת טבע הכלולה בו.

שטח מיועד

4. נראתה לשר הפנים הצעת המועצה לשטח מיועד יודיע על כך ליושב ראש המועצה ולכל ועדה לכניה ולתכנון עיר של המחוז שכתחמו נמצא אותו שטח.

החלטת
שר הפנים

5. קיבל יושב ראש המועצה הודעה כאמור בסעיף 4, יפרסם על כך הודעה ברשומות וכל מי שזכותו בנכס הנמצא בשטח המיועד או בסמוך לו עלולה להיפגע מחמת הכרות השטח כגן לאומי, רשאי להגיש למועצה התנגדות בכתב תוך ארבעים יום מיום פרסום ההודעה.

הגשת התנגדות

6. אחר תום המועד להגשת התנגדות כאמור בסעיף 5 תחווה המועצה את דעתה לשר הפנים על כל התנגדות שהוגשה.

חוות דעת
המועצה

תנאים מוקדמים
לגבי שטחים
מסויימים

7. נכלל בשטח המיועד שטח מאחד הסוגים המנויים להלן, לא יכריז עליו שר הפנים כגן לאומי אלא אחרי שנתקיימו אלה בתנאי המפורש בצדו:

(1) מקום קדוש כמשמעותו בדבר-המלך-במועצה על ארץ-ישראל (המקומות הקדושים), 1924¹ – אחרי שהובטח מילוי דרישותיו של שר הדתות להגנת המקום מפני פגיעה בו;

(2) אתר היסטורי כמשמעותו בפקודת העתיקות² – אחרי שהובטח מילוי דרישותיו של שר החינוך והתרבות להגנת האתר מפני פגיעה בו;

(3) שטח שהוא, לדעת שר החקלאות, שמורת טבע או מיועד להיות שמורת טבע – אחרי התייעצות עם שר החקלאות.

שטחים בעלי
חשיבות בטחונית

8. נכלל בשטח המיועד שטח שהוא, לדעת שר הבטחון, בעל חשיבות בטחונית, או הודיע שר הבטחון לשר הפנים שבקרתו של השטח המיועד נמצא שטח המוחזק בידי צבא-הגנה לישראל או המשמש למטרה בטחונית – לא יכריז שר הפנים על השטח המיועד כגן לאומי אלא אחרי התייעצות עם שר הבטחון.

הכרזה על גן
לאומי

9. שר הפנים, לאחר ששקל את חוות דעתה של המועצה בדבר כל התנגדות שהוגשה והתייעץ בכל ועדה מחוזית לבניה ולתכנון עיר של המחוז שבתחומו נמצא השטח המיועד, ולאחר שנתקיימו הוראות הסעיפים 7 ו-8, רשאי להכריז שהשטח המיועד הוא גן לאומי.

ביטול הכרזה
רשימיה

10. לא יבטל שר הפנים הכרזה על גן לאומי, אלא לאחר התייעצות במועצה; על שינוי בהכרזה הבא להגדיל שטחו של גן לאומי יחולו הוראות הסעיפים 3 עד 8, בשינויים המחוייבים לפי הענין.

רישום הערה
בפנקסי מקרקעין

11. תוך 15 יום מיום פרסום הכרזה על גן לאומי ברשומות, ירשום רשם הקרקעות ליד כל קרקע מקרקעות הגן הרשומה בפנקסי מקרקעין הערה שהיא נמצאת בתחומו של גן לאומי; וכן אם הוצאה קרקע מתחומו של גן לאומי מחמת ביטולה של הכרזה או שינויה, ירשום תוך מועד כאמור הערה על כך.

הקמת רשות
הגנים

12. מוקמת בזה רשות הגנים ושמורות הטבע (להלן – רשות הגנים).

הרכב רשות
הגנים

13. רשות הגנים היא של ארבעה עשר חברים לכל היותר המתמנים על ידי ראש הממשלה באישור הממשלה.

רשות הגנים –
תאגיד

14. רשות הגנים היא תאגיד, כשר לכל חיוב, זכות ופעולה משפטית.

רשות הגנים –
גוף מבוקר

15. רשות הגנים היא גוף מבוקר כמשמעותו בסעיף 9 (2) לחוק מבקר המדינה, תשי"ח-1958 [נוסח משולב]³.

תפקידה של
רשות הגנים

16. תפקידה של רשות הגנים הוא לנהל את עניני הגנים הלאומיים, ובכלל זה –

(1) נקיטת אמצעים כדי לשמור עליהם מפני פגיעה באפיים המיוחד ועל תנאי הגיהות והתברואה בהם;

(2) טיפול מתאים בשמורות הטבע שבהם;

1 חוקי א"י, כרך ג', עמ' 2805.

2 חוקי א"י, כרך א', עמ' 24.

3 ס"ח 248, תשי"ח, עמ' 92.

- (3) דאגה לנזחות הקהל המשתמש בהם לצרכי נופש, בידור, לימוד הטבע ותולדות הארץ;
- (4) שמירה על מקומות קדושים ועל עתיקות הנמצאים בהם;
- (5) הגשת המלצות לשר התחבורה בכל הנוגע להסדרת דרכים ואיסורים או הגבלות לגבי כלי-רכב בשטחו של גן לאומי.

17. רשות הגנים רשאית לעשות כגנים כל פעולה הנחוצה לשם מילוי תפקידה, ובכלל זה, בכפוף לכל חיקוק —

- (1) לבנות ולהסדיר דרכים, שבילים וגדרות, לשנותם ולתקנם;
- (2) להקים מבנים ושירותים לצרכיהם ולצרכי המבקרים בהם;
- (3) לבצע עבודות לעצירת סחף קרקע;
- (4) לרכוש מקרקעין שבשטחם;
- (5) להורות למוסדות המדינה, לוועדות בנין ערים ולרשויות מקומיות על מעשים ומחדלים בכל ענין שבגדר תפקידה לפי סעיף 16;
- (6) להעסיק סוכנים ועובדים ולקבוע תנאי שירותם;
- (7) למנות פקחים ולקבוע את תפקידיהם וסמכויותיהם;
- (8) לייסד חברות, אגודות שיתופיות וגופים אחרים, ולהיות חבר בהם;
- (9) ללוות ולהלוות כספים ולערוב לחובות;
- (10) לקבל עזבונות, מתנות ומענקים.

18. רשות הגנים רשאית לאצול לרשות מקומית מסמכויותיה בין דרך קבע, בין לזמן פלוני ובין לפעולה פלונית, לגבי שטחי הגן הנמצאים בתחומה של הרשות המקומית.

אצילת סמכויות

19. הוראתה רשות הגנים כאמור בסעיף 17 פסקה (5), רשאים הועדה לבנין ערים או הרשות המקומית לערור על כך לפני שר הפנים, ומוסד המדינה — לפני השר הממונה עליו, תוך 30 יום מהיום שבו הומצאה להם ההוראה, ורשאי השר לבטל את ההוראה או לשנותה, והכרעתו תהיה סופית.

ערר על הוראת
רשות הגנים

20. לא יינתן רשיון לעסק, למלאכה או לתעשייה בתחומו של גן לאומי, זולת אם היו קיימים בו לפני היותו לגן לאומי, אלא בהסכמת רשות הגנים ובהתאם לתנאים שתקבע וכל רשיון כאמור יראו ככולל תנאי, שבעל הרשיון ישמור על הוראות התקנות וחוקי העזר שהותקנו על פי חוק זה; אין הוראה זו באה לגרוע מהוראותיה של פקודת המלאכות והתעשיות (הסדרתן)⁴.

רשיונות לעסקים,
למלאכות
ולתעשיות

21. רשות הגנים רשאית, באישור שר הפנים, ובכפוף לכל חיקוק, להתקין חוקי עזר לגן לאומי לשם ביצוע תפקידה לפי חוק זה, לרבות חוקי עזר בדבר השמירה על הטבע, איסור ציד חיות בר ופגיעה בהן, איסור או הגבלה על כניסה או על הבאה של כלי רכב, כלי שיט ובעלי חיים, זמני פתיחתם וסגירתם של בתי עסק ומלאכה, איסור רוכלות וצילום, איסוף אשפה, מניעת מטרדים ומפגעי תברואה — ובלבד שחוק עזר לא יפגע בזכויות קנין.

חוקי עזר

22. בחוק עזר לפי סעיף 21 מותר להטיל אגרות כניסה לשטח גן לאומי ולשירותים הניתנים בו, וההכנסות מהן ישמשו כהכנסתה או כחלק מהכנסתה של רשות הגנים.

אגרות

⁴ חוקי א"י, כרך ב', פרק קמ"ג, עמ' 1427.

23. נמצא גן לאומי בתחומה של רשות מקומית יהיה כוחו של חוק עזר שהותקן על ידי רשות הגנים יפה מכוחו של חוק עזר שהותקן על ידי הרשות המקומית.
24. רשות הגנים תערוך לכל שנת כספים תקציב המראה אומדן הכנסותיה והוצאותיה; הצעת התקציב תוגש לממשלה לאישור.
25. הממשלה רשאית, לאחר שניתנה לרשות הגנים הזדמנות להשמיע דברה, לשנות או לבטל פרט בהצעת תקציב רשות הגנים, וכן להוסיף בה פרט, אם ראתה נסיבות מיוחדות המחייבות זאת.
26. התקציב שאושר על ידי הממשלה יהיה תקציב רשות הגנים לאותה שנת כספים ולא ישולם סכום מכספי הרשות אלא על פי התקציב הזה ולא תתחייב הרשות בשום התחייבות אלא לפיו.
27. רשות הגנים תגיש לשר הפנים אחת לשנה דין וחשבון על פעולותיה, וכן חייבת היא למסור לשר הפנים, או למי ששר הפנים הורה, ידיעות על פעולותיה כל אימת שתידרש לעשות כן.
28. לא תרכוש רשות הגנים מקרקעין שבשטח גן לאומי אלא לאחר אישורו של שר הפנים.
29. החליטה רשות הגנים לרכוש מקרקעין שבשטח גן לאומי, יחולו על הרכישה הוראות פקודת הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור), 1943⁵.
30. לענין חוק זה, דין מקרקעי המדינה כדין כל מקרקעין אחרים.
- פרק שלישי: שמורות טבע**
31. רשאי שר הפנים, לפי הצעת שר החקלאות או לאחר התייעצות אתו, להכריז ברשומות על שטח כשמורת טבע.
32. הוראות הסעיפים 3 עד 7 למעט פסקה (3) שבו ו-8 עד 11 יחולו על שמורות טבע, בשינויים המחוייבים לפי הענין.
33. שר החקלאות בהתייעצות עם שר הפנים רשאי להתקין תקנות בכל ענין הנוגע לשמורות טבע, לרבות איסור כל פעולה בשטחה, מעליו ומתחתיו, ואיסור או הגבלה על כניסת בני-אדם לשטחה, ובהסכמת שר התחבורה – בדבר איסור או הגבלה על הבאת כלי רכב, כלי שיט וכלי טיס לשטחה.
34. שר החקלאות או מי שהוסמך לכך על ידיו רשאים למנות פקחים לשמורות טבע.
35. נמצאה שמורת טבע בתחומו של גן לאומי, לא תבצע בה רשות הגנים עבודות אלא בהסכמת שר החקלאות או מי שהוסמך לכך על ידיו.

⁵ ע"ר 1943, תוס' 1 מס' 1305, עמ' 32.

פרק רביעי : הוראות כלליות

36. העובר על חוק עזר או על תקנה שהותקנו לפי חוק זה, דינו – מאסר שלושה חדשים. עונשין
37. שר המשטרה יעניק בצו את הסמכויות המסורות לשוטר לפי סעיף 3 לפקודת הפרו- צידורה הפלילית (מאסר וחיפושים)⁶ – לפקחי גנים לאומיים לגבי עבירות על חוקי עזר שהותקנו לפי סעיף 21 ולפקחי שמורות טבע לגבי עבירות על תקנות שהותקנו על פי סעיף 33. הענקת סמכויות שוטר לפקחים
38. מי שביום הכרזתו של שטח כגן לאומי או כשמורת טבע היה בעל מקרקעין או בעל זכות אחרת בהם ונפגע על ידי ההכרזה – שלא בדרך הפקעה – רשאי תוך ששה חדשים מיום ההכרזה להגיש לרשות הגנים תביעה על הפגיעה; שר הפנים רשאי להאריך את התקופה האמורה עד לשלוש שנים מיום ההכרזה, אם ראה סיבה סבירה לכך. תביעת פיצויים
39. דחתה רשות הגנים את תביעת הנפגע, כולה או מקצתה, רשאי הנפגע לבקש הכרעה בבוררות, והבוררות תקייה כאילו נערך שטר בוררין הקובע שיש למסור את הענין להכרעתו של בורר יחיד. בוררות
40. כל עוד לא דחתה רשות הגנים את תביעתו של הנפגע, רשאי שר הפנים לפטור אותה מתשלום הפיצויים המגיעים לנפגע, אם היתה מחמת הדברים המפורטים להלן והשר סבור שאין הפגיעה עוברת את התחום הסביר בנסיבות הענין; ואלה הדברים:
- (1) שינוי בתחום אזורים וכתנאי השימוש בקרקע שבהם;
 - (2) קביעת המירווח מסביב לבנינים או ביניהם;
 - (3) הגבלת מספר הבנינים בשטח מסויים;
 - (4) הסדרת אתריהם של בנינים, גדלם, גבהם, תכנון צורתם או מראם החיצוני, וכן מתן סמכות לוועדה מקומית לתכנון ולבניה או לכל אדם אחר להסדיר ענינים אלה;
 - (5) איסור הבניה או הגבלתה, עד לעריכת תכנית מיתאר ארצית, מחוזית, מקומית או מפורטת לפי כל חוק הדין בתכנון עיר וכפר;
 - (6) איסור הבניה, או הגבלתה, לצמיתות או לשעה, במקום שהקמת בנינים על הקרקע עלולה, בגלל מקומה או טיבה, להביא לידי סכנת שטפון או סחף קרקע, סכנה לבריאות או סכנת נפשות או לידי הוצאה יתירה של כספי ציבור להתקנת דרכים, או ביבים או להספקת מים או לשירותים ציבוריים אחרים;
 - (7) איסור השימוש בקרקע או הגבלתו, שלא בדרך איסור בניה או הגבלתה, כשהשימוש עלול להביא לידי סכנה לבריאות, לידי סכנת נפשות או לידי פגיעה אחרת לרעת הסביבה;
 - (8) הגבלת דרכי השימוש בבנינים;
 - (9) קביעת קו בהקבלה לדרך, שמעבר לו לא יכלוט שום בנין;
 - (10) חיוב להתקין כבנין המיועד לעסק, למלאכה או לתעשייה, מקום לטעינת כלי רכב, פריקתם וציודם בדלק, הכל כדי למנוע חסימת דרך לתעבורה;

⁶ חוקי א"י, כרך א', פרק ג', עמ' 431.

(11) חיוב להתקין בבנין המיועד לעסק, למלאכה או לתעשייה, למגורים, לבית לינה או לשימוש על ידי הציבור, או על יד בנין כאמור, מקום לחניית כלי רכב, למקלט או למחסה מפני התקפה אווירית;

(12) קביעת קרקע כקרקע חקלאית, איסור או הגבלה של השימוש בקרקע חקלאית למטרה לא-חקלאית;

החלטתו של שר הפנים אם הפגיעה עוברת או אינה עוברת את התחום הסביר בנסיבות הענין, היא סופית.

41. חוק זה אינו בא לפגוע בהוראות פקודת העתיקות⁷, ופקודת העתיקות (חצרים), 1935⁸. שמירת חוקים

42. שר הפנים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות בכל ענין הנוגע לביצועו, למעט תקנות על פי סעיף 33; לא יותקנו תקנות אלא לאחר התייעצות במועצה. ביצוע ותקנות

ד ב ר י ה ס ב ר

קיומם של מרכזי אוכלוסין גדולים וצפופים מחייב לדאוג בעוד מועד ליעוד שטחים מתאימים לגנים לאומיים ולהכשרתם כמקומות נופש, בידור, לימוד הטבע ותולדות הארץ. השגת מטרות אלה מצריכה פיתוח ותכנון, סלילת דרכים ושבילים, בניית אכסניות נוער, גידור מקומות מסויימים, הצגת שלטי הדרכה וכו'. לשם כך ולשם הנהלה תקינה של הגנים יש להקים גופים מתאימים.

צורך אחר הוא השמירה על ערכי טבע ונוף. הצמח והחי, שיש בהם ענין של מדע ושל נוי, מהווים פינות תרבות בכל ארץ מתוקנת. בימינו, כשהמכונה והתכשירים הכימיים חודרים לכל מקום וכשאמצעי התובלה מאפשרים להגיע בקלות לכל פינה, נשקפת ביותר סכנת ההשמדה לצמחים ולבעלי חיים נדירים. כדי למנוע תוצאות בלתי רצויות אלה, נוהגות מדינות התרבות להקצות שטחים לשמורות טבע, שבהן מוגן החי והצומח מכל התערבות ופגיעה. למעשה, כבר הוקמו כמה שמורות טבע גם בישראל, אך אין הן מוגנות על-פי חוק וקיומן אינו מובטח במידה הדרושה.

מאחר שגם גנים לאומיים וגם שמורות טבע מוקמים, דרך כלל, במקומות שאינם מיושבים עדיין, ובמקרים מסויימים אף רצוי ששמורת טבע תימצא בתחומו של גן לאומי, ויש הרבה מן המשותף בדרכי הקמתם והנהלתם, בא החוק המוצע להציע הסדר לשני הצרכים כאחד.

⁷ חוקי א"י, כרך א', פרק ה', עמ' 24.

⁸ ע"ר 1935, תוס' 1 מס' 530, עמ' 144.